

SLOVENSKÁ LITERATÚRA V ROKOCH 1918-1945

JÁN SMREK
(1898–1982)

TRIUMF

Kto sa zrodil,
aby prachom zeme brodil,
nech!
V mojej duši veselosť a smiech!
Křídla mám a kto mi zabráni
nezľaknúť sa výšky Poľany,
štitu hory, na nej večný sneh?

Viem ja dobre, že môj jasný zrak
prenikne i hmlou!
Človek som, nie strokotanec, vrah,
celý svet je mojou nádejou!

Ó, ten svet!
Milienka je moja, vonný kvet,
vždy mi prekvapenia prináša,
ducha môjho sebou unáša,
mladosť jeho večná živí ma,
objímať ho môžem očima,
môžem podmaniť ho,
podať sa mu,
zapáliť ho fakľou svojho plamu,
nájsť v ňom hĺbku,
nájsť i výšavu,
bojovať v ňom
o smrť, o slávu,
byť v ňom géniom, keď osud velí,
byť i červíkom, keď sám to chcem,
môžem oblieť ho celý-celý,
môžem ľahnúť v čiernu jeho zem.

V svojom šťastí, opojení
milujem, čo sa mi neprotiví:
mestá, rieky, ženy,
všetky sveta divy,
všetky krásy,
svoje plemeno i cudzie rasy.

Ó, plemeno moje plavovlasé,
nemáš dravčích zubov, pazúrov!
A preds' žilo si i budeš zase
a ja v tebe,
hoci nové vetry zavejú –
lebo máme v sebe žitia silu,
šťastia nádeju!

(Zo zbierky Cválajúce dni, 1925)

BALADA ČEREŠŇOVÝCH KVETOV

Ševelí háj a spieva krv.
A páli všetko: rty i slová.
Líc rozpálených dotýka sa
kvitnúca haluz čerešňová.

Ku kvetom čerešňovým šli,
hrud' dievča vlnila sa ako žito.
Objatie nie je milosrdné
a nebolí to, nebolí to.

Driek ohýba sa ako prút,
na šiju sadá pocol mužský
a nebránia sa ramená,
dva hady okrúhli a klzkí.

Niekde sa to už opakuje
a niekde iba začína,
Faun v čerešňových vetvách hvízda
a myseľ, srdcia zaklína.

Keď kvitnú kvety čerešňové,
osudu rozmar ťažko znať.
Mladosti fakľa oslepuje
a nedovolí mudrovať.

O mesiac bude v miestach lupňov
krvacať čerešňový prút.
Najmilšia moja, nebuď smutnou,
že som ťa musel odtrhnúť.

SLÁVIČÍ SPEV

Rozsudky smrti. Zase štyri boli.
Počul som o tom večer; svet i ja.
Ráno je. Stavajú sa šibenice.
A slávici nič o tom nevedia.

Slávici spievajú a človek mrie.
Koho si, Bože, stvoril na svoj obraz?
Kto sa Ti podobá: čo spievať vie,
či ten, čo umiera?

Ja myslím, Bože,
že Ty si vták a strom: si velebnosť,
podobu človeka si zavrhol
a vstúpil vo spev vtáčí, v ľúbeznosť.

Ten vtáčí spev,
to Tvoje sloveso je, Tvoja mluva.
Keď spieva vtač, sa blahom nesmiernym
obloha celá vzdúva.

Človeka vešať budú: mužov a ženy,
a, Bože, Ty len spievaš, oblačný;
život je nádherný, len ľudský nemá ceny,
človek je prach, len vták je zázračný.

Keby som nevyčkával tieto rána,
ani bych nevedel, že Vesmír hrá
na svojom organe, že Zeme rana
je taká nepatrná, úbohá.

Na zemi mizne človek ako vietor,
no vietor, spievajúci v topoľoch
ten nemizne, ten v hudbu mení sa,
a človek umiera a žije Boh.

Človek tak umiera, jak steblo slamy.
V zemi mu dajú zhniť, či v hnojnici.
Na boží obraz že sme? Sebaklamy.
Na božiu podobu sú slávičí.

(10. 6. 1950)

(*Čítame slovenskú literatúru I. (1939-1955).*
Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava, 1977, str. 243-244.)

EMIL BOLESLAV LUKÁČ

(1900–1979)

TAEDEUM URBIS

Bohatstvá veľmesta, zlatisté strechy dómov,
Ich rozkoš, mam a jed, ich sláva, sprzna, slasť,
Všetko to cudzie mi, je inde moja vlasť,
Tam medzi bralami môj čarokrásny domov.

Tu každá myšlienka je zakrnelou, chromou;
Doma je milejšou i najskromnejšia chrasť.
Tu všetko je ubité a nemôže rásť,
Len hukot odporný čuť veľkých hypodromov.

Ó, hory zelené, ó, dobrý, rodný údol,
Na malých chatrčiach ten milý modrý kúdol,
Tie mäkké sonáty, ktorými vietor húdol.

Ó, ľudia ako vosk, nie nepriatelia – vlci,
V ich krotkých pohľadoch slavianska láska blčí,
Ó, ty môj krásny kraj. Tak milujem ho. Mlčí.

(Emil Boleslav Lukáč: Dunaj a Seina, 1925)

POKOJ ZEMI TEJTO

Nie! Pokoj zemi tejto! Búrka, odíď, rušaj!
Zbesnené modly, rvite sa vzájomne.
Nech hučí búrlivá krv, otrávený ručaj.
Za vaše rozmary my platiť nájomné?

Nie! Pokoj zemi tejto! Tamvon hekatomby¹
chystajú na oltár Zlatému teľaťu.
Dážď pošle yperit² a svetlá zažnú bomby.
Hlad, vražda, mor by chceli cváľať tu?

Nie! Pokoj zemi tejto! Živica utišuje
jej bolesť trhavú zmierlivým balzomom.
Je znova na nohách, zas dýcha, vidí, čuje,
zotavuje sa bojzlivým snom.

Nie! Pokoj zemi tejto! Slnko ohrej i to,
čo drsne dorúbal uragán³ na ruby.
Vzíd', dúha, nad nami, zlietni aj na varyto.
Tu oráč orať chce a lietať holuby.

(Emil Boleslav Lukáč: Babel, 1944)

---

1 U starovekých Grékov: obeť sto býkov. Prenesený význam: veľká obeť.

2 jedovatá kvapalina, bojový plyn

3 ničivá víchrica

NESMIEŠ

Ak si raz miloval, už nesmieš nenávidieť,
len ľútosť nesmiernu smieš azda pocítiť.
Ak si raz miloval, za to sa nesmieš stydiť¹.
Mohol si smäť i hlad napojiť, nasýtiť.

A s nekonečnou vďakou smieš iba chválu vzdávať,
že, Prometeov syn, mohol si spoznať dar
večnosti v chvíľke hoc a ňou sa priputnávať
k hviezdnemu vesmíru, kde zmizne bôľ i zmar.

JÁN PONIČAN

(1902–1978)

LÁSKA

My dvaja milovali sme sa,
Milovali sme sa
                                dvaja,
                                ľudia
z duše, krvi a mäsa.

Priateľa požiadal som
o izbičku malú –
v nej posteľ biela
– od našej lásky ešte zbelela.

Nevyžiadal som si ťa od rodičov,
Panenstvo lásky oltár nezakalil. –
Len ľudia sme boli:
– z duše zmyli sme vekov pleseň
A z tela všetko umelé –
milovali sme sa:
my dvaja,
ľudia
z duše, krvi a mäsa.

¹ hanbiť sa

CHLAPCI: JA ĽÚBIM...

Chlapci: ja ľúbim!

Srdce sa mi slávnostným vlnením chveje,
Každá jeho vlna je pieseň...

Chlapci: ja ľúbim!

Obsahom každej piesne ópium...
Opája sa ním rozum,
by sa stal čarovných zjavov zdrojom.

Chlapci: ja ľúbim!

Myšlienky rozumu maľujú obraz:
krvavé ruže ružového dažďa
ladia krásu ruže bielej,
belosť údov tej,
čo pred mojím skrušeným zrakom
v závojovom tanci sa krúti...

Chlapci: ja ľúbim!

Jej tanec je umením cherubov lásky,
každý jej pohyb krásy blesk...
Každý jej úsmev
predzvesťou vášnivých bojov,
božských rozkoší sľubom...

Chlapci: ja ľúbim!

Na kolenách sa vlečiem ku nej:
chcem cítiť jej tela chuť!
Smeje sa... vábi... podá mi ruku,
vášnivo skočím po nej...

– Horúce moje prsty
chladne pohladí vzduch...

Chlapci: ja ľúbim!

Ľúbim šialene, ľúbim ako boh...
Myslím si, že som sebe pánom,
že život je môj,

môžem ho, keď chcem, odhodíť
za jeden úsmev bohyne...
Lebo tá žena, ktorú milujem,
je bohyňou:
REVOLÚCIA.

LACO NOVOMESKÝ
(1904–1976)

BÁSEŇ

Čas letí
jak vtáci nedozierni.

1904 –
na rok ten zabudol som
jak na svoj dáždnik čierny
v Café Union.

Lež toľko viem, že v roku tom
oblohu sotva kryla
jasavá hviezda z Betlehema,
len jedna žena
v bolesti chlapca porodila.

Čas letí
jak vtáci nedozierni.
Snáď 19 rász opadali kvety,
kým chlapec vrvieť začal.

Úžasná sila sveta nezastená
z detského pozdravenia.

Na svete boli silní i slabí,
v New Yorku stáli mrakodrapy.
Smial sa i Paríž,
zošitý krásnymi mosty¹,

---

1 Bohemizmus. V slovenčine: mostami

a černocho černošku miloval
na Brehu Slonovej kosti,
a žena v Moskve
o lepšom šťastí snila,
o väčšej skyve chleba.

Tá pieseň chlapca
podobu sveta nezmenila.

A zdá sa,
že žiť tu nebolo mu treba,
keď pranič svetu nedá.

Lež predsa:

pripíšte k jeho chvále,
že miloval tak strašne, neskonale
veci i vecičky sveta.

*(Zo zbierky Nedela, 1927. Laco Novomeský
Dielo I. Tatran, Bratislava, 1984, str. 24-25.)*

SLÚŽKA

Ja,
Furko Mária,
prišla som s mnohými na svet,
aby sme žalovali:
na boha,
na ľudí,
že na tvár dvoje lesklých očí dali,
a dušu,
srdce,
ktoré nás strašne dusí,
nám dosiaľ z hrudi nevyrvali,
že celý svet sa vidieť, dýchať musí.

K bučfatým deťom
nedošli traja králi,
len ľudia blízki
k tým detským slabým nôžkam do kolísky
šedivé málo dali
a dnes
a teraz
my z toho mála nič sme nedostali.

Dve oči
zviazané k hrane dreveného šafľa¹
neuzrú nikdy na striebre steny
Helenu Makovskú
v úlohe nevernej ženy
a očiam lhať sa musí,
že v svete krásy není.

Nás špinavá chladnosť kuchýň chová,
ona je mŕtva, nemá,
nikdy nám nepovie:
v Paríži tančí Yveta Gilbertová
a očiam lhať sa musí,
že svet radosti nemá.

Od hrany šafľa k radosti
neschodná vedie cesta,
studený zákon odvážnych
tak kruto,
kruto trestá.

A oči, srdce, ktoré v tele máme,
ktoré v nás chladnosť kuchýň nezadusí
a chtivú chtivosť nedoláme,
raz povie,
aby sme si vzali
to, čo sme v svet nedostali,
bo život
raz sa chutnať musí.

---

1 Väčšia drevená nádoba s dvoma držadlami.

Z kuchyne k radosti
neschodná vedie cesta
a zákon odvážnych
tak kruto,
kruto trestá.

Lež sladko chytiť v dlane
raz krásu, radosť malú,
a potom,
potom
nech prsty primknú k ústam fľašu veronálu¹.

Ja,
Furko Mária,
prišla som na svet,
aby som žalovala,
že z krásy v svete dostala som málo,
z radosti života sa mi nedostalo
a šťastia som si neurvala,
že musela som bdieť,
keď som chcela sniť,
a plakať,
keď sa mi chcelo smiať.

Len to neviem:
prečo som musela žiť
a prečo umierať.

*(Zo zbierky Nedeľa, 1927. Laco Novomeský Dielo
I. Tatran, Bratislava, 1984, str. 90-92.)*

---

1 Uspávací prostriedok – kyselina dietylbarbatúrová.

ČIERNA A ČERVENÁ

Kraj celý
vražednou čerňou zhlivel.
I biely sneh
nocou tak čiernou zošedivel.

Krajina širošíra
havranom farbu vzala.
I milá z Ostravy
dve oči čierne mala.

Čierni sú baníci,
vražedná čerň ich raní.
Čierny je oheň kamenný,
zo zeme čiernej dolovaný.

Čierna je zástava,
čo nad šachtami vlaje.

Len krv,
krv v baniach preliata,
krv ľudí červená je.

*(Zo zbierky Romboid, 1932. In: Laco Novomeský Dielo
I. Tatran, Bratislava, 1984, str. 175.)*

JÁN HRUŠOVSKÝ

(1892–1975)

TANEČNICA

(Úryvok)

Pýtate sa, čo zapôsobilo na mňa najhlbším dojmom? Rozpoviem vám teda prostučkú, celkom šedú historku, ale práve v jej všednosti som našiel toľko ozajstnej tragiky a toľko smútku, že niet takmer večera, aby mi nezišiel na myseľ prípad drobnučkej Guillelminy.

Guillelmina bola tanečnica, čo ráčite uhádnuť i z nadpisu mojej rozprávky. Guillelminu som videl po prvý i posledný raz v City bare v neskorej hodine nočnej len na kratučkú chvíľku, ale aj tých niekoľko minút stačilo, aby sa z malinkej, krehkej bajadérky¹ stal pre mňa pojem veľkého, zúfalého smútku. Dnes vidím ten smútok vždy, kedykoľvek vkročím do podobných podnikov (...).

Nuda ma jedného večera zahнала do City baru, medzi gaunerov, šíberov, gigolov², tanečnice, kefasov³ a podobné nočné publikum.

Kto by City bar v Ríme nepoznal? Leží v najživšom kúte pyšného námestia Benátskeho, podobný silnej žiarovke, ktorá priláka k svojmu oslepujúcemu ohnisku roj nočných motýľov, komárov, mušiek, netopierov a rozličnej nočnej hávede, aby im napokon popálila krídelká. Pred luxusne osvetleným vchodom dlhý rad automobilov a drožiek, číhajúcich na podnapitých hosťov a pripravených na najnemožnejšie rozkazy. Pri dverách človek s teplými párkami, človek s čokoládou, človek so zoznamom podnikavých dámičiek.

Prijal ma plecitéy vrátnik v šarlátovom fraku, lemovanom zlatými šnúrami. Dôstojný typ penzionovaného generála. A to granseňorské gesto, s akým zdvihol predou mnou záclonu a vrátil ma do sály!

Ťažšie publikum – milánski továrnici, rímski kefasi, židovskí bankári, elegantní starci, vysokí úradníci, podnikatelia, smotánka Ríma – sedeli v intímnych lôžkach, v spoločnosti smelo dekoltovaných dám, kým ostatní návštevníci, študenti, dôstojníci a vydržiavaní milenci, sa museli uspokojiť s prostými mramorovými stolíkmi pred lôžkami. Hudba – salónne kvarteto – hrala na pódiu pri barovom pulte, kde sa jedovatými chemikáliami spíjali blazeovaní⁴ mladíci s opovržlivým úsmevom na vyžitých tvárach.

1 Orientálna tanečnica

2 Gigolo (vysl. džigolo) – vydržiavaný milenec

3 Predavač na čierno

4 Znudení, ľahostajní

Program sa ešte neskončil. Jednotlivé pauzy vyplňal tanec skokuchtivých hostí, no keď barmajster udrel na gong, znamenalo to počiatok nasledujúceho čísla, a vtedy sa zaraz s tancom prestalo. Či treba poznamenať, že aj tu zúrili barbarské, tuším patagónskym¹ červenokožcom odkukané tance?

Sadol som si k uprázdnenému stolíku neďaleko vchodu a objednal šálku čiernej.

– Miss Cap Good a master Yem! – oznamoval barmajster, udrúc do gongu plnou silou.

Divá kavalkáda a na parket vbehne miss Cap Good ruka v ruke s masterom Yemom, zastaviac sa uprostred sály vo vyzývavej póze.

– Bravo!

– Hip, hip, Cap Good!

– Dobrý večer, master Yem!

– Bravissimo!

Miss Cap Good, tak sa zdá, rozhodne požíva priazeň publika, najmä toho ťažšieho, plešolebečného. A miss Cap Good je skutočne krása. V krátkych jockeyovských nohavičkách, v modrej blúzke s červenou čiapočkou, vysoká, plných tvarov, usmiata, s rušnými, bujnými kaderami, podmaní si srdce každého už v prvom nábehu. A čo ešte, keď jej úsmev patrí vám, výhradne vám, čo len na chvíľku... Ach nie. Úsmev slečny Cap Good patrí dnes výhradne tučnému burziánovi² v lóži, čo sa melancholickým pohľadom tak bezočivo pasie na jej okrúhlych líniách.

Miss a master tancujú. Kto by uhádol čo? Snáď šialený pohon nekoenečnými prériami, snáď tanec rozbúreného oceánu, snáď zápas dvoch krajných elementov. Je to večné unikanie, splývanie a odpútavanie. Nebezpečné krivky, lety, kruhy, závrtné víry, modré, zelené i červené pásy, raz vidno miss Cap Good vo vzduchu, raz mastera Yema... tempo sa stupňuje, z chudáka kapelníka tečie pot dcérkom...

– Bum!

Dunivý rachot kotla, kavalkáda sa zasekne v najšialenejšom tempe, miss Cap Good a master Yem stoja nehybne uprostred parketu, pozdravovaní nadšeným potleskom.

O krátku štvrthodinku sedí miss Cap Good v lóži pri melancholickom burziánovi, plnými dúškami pije šampanské, hovorí dvojzmyselné, vyzývavé slová a jej milá tvárička pomaly dostáva náter obyčajnej pouličnej dievky... Koniec miss Cap Good...

1 Patagónia – pampa v Chile.

2 Predavač cenných papierov na burze.

– Guillelmina, orientálna tanečnica, – oznamuje barmajster, udrúc znovu na gong.

Zazneli sladké ťažkomyseľné tóny z Mozartovho „Únosu“¹. Pokorne, hlboko k zemi poklonila sa Guillelmina, orientálna tanečnica, pred bujným, zmyselným podpitým publikom. Je malá útlučká, krehká, z cukru i porcelánu, hotové decko. Oblečená do širokých, po členky splývajúcich šarovár², s fialkovým živôtikom a s obrovským turbánom na hlave, zdá sa viac dievčatom z maškarného plesu než kabaretnou tanečnicou. Že je už dospelá, prezrádzajú oblé ramená a mäkký výraz v jemnej tváričke. Nevie však už strhnúť publikum svojím pôvabným, ako nadýchnutým zjavom; muži sú v štádiu, keď na nich pôsobia už len hrubé, hmatateľné dojmy. Preto sa hlboká poklona orientálnej tanečnice skončila uprostred ľahostajného mlčania.

Takto prijatá, začala malá bajadérka svoju atrakciu veľmi nasmelo. Ale čím ďalej, tým voľnejšie sa poddávala vlnistým rytmom, až sa zdalo, že napokon cele vplynula do hudobného sprievodu, pohybujúc sa ľahkými krokmi po hladkom parkete a reagujúc na každý záchvev opojnej hudby.

Ako však požadovať od polnočného publika, aby si ono reagovalo na jemné pôvaby orientálneho tanca? Nervy si žiadali dráždivejšie prostriedky, ucho bolo ustáté, prsty nedočakvé, oči rozpálené. Prichádzal čas orgií, živočíšne inštinkty hrozivo klepali na dvere úzkej kľietky, vo vzduchu bolo cítiť predtuchu bakchanálií³.

A malá bajadérka, ničoho nepozorujúc, slepá i hluchá, so šťastným úsmevom na tvári len ďalej tancovala svoj vzdušný, vysnívaný Orient. Raz bola útlou ľaliou, ohýbanou ranným vánkom, raz milujúcou ženou, klesajúcou pod sladkou ťarchou opojenia, raz huriskou⁴, raz vášnivou samicou, zmietanou dravými pudmi – až vyšiel z toho obraz ženy, ozajstnej ženy, mäkkej i hroznej, poddajnej i nenávisťnej, nenásytnej i presýtenej, tajnostnej a priesračnej.

Guillelmine prihodilo spraviť nebezpečný pohyb: vztýčil ruky do výšky a zaklonil sa v elegantnej krivke – symbol najvyššieho vznietenia. Parket bol však príliš hladký a či prosto stratila rovnováhu... Krátky, preľaknutý výkrik, tupý úder, a malá bajadérka nehybne ležala na zemi.

Hudba naskutku zamĺkla.

– Hé, čo sa stalo?

1 W. A. Mozart: Únos zo serailu – orientálna opera.

2 Mužské dlhé široké nohavice.

3 Hýrenie, hlučná zábava.

4 Krásne dievča v raji podľa moslimskej mytológie.

- Hlavu si prebila!
- Zamdlela!
- Porco dio!

Posledný výkrik, vlastne nadávka, pochádzal od barmajstra, ktorý s naježenými vlasmi letel k polomŕtvej bajadérke. Ležala na zemi s bledou tvárou, so zavretými viečkami, bezduhá bábika, pohodená na parket. Turban jej odletel na dva metre, ruky rozhodené, účes rozviazaný, áno, kôpka nešťastia, malinká bajadérka. Padla celou váhou na hlavu a od prudkého pádu stratila vedomie.

Všeobecné vzrušenie. Ale keď barmajster nezistil nijaké zranenie a nič nepoukazovalo na vážny úraz, ľudia sa posadili na miesta, zaznel i smiech a v pripravách na orgie sa pokračovalo.

Po dvoch minútach, keď už tanečníci ležiacej na zemi nik nevenoval zvláštnu pozornosť, táto prejavila známky vracajúceho sa vedomia: tvár sa jej zarumenila a oči hľadeli naokolo zmätene, nechápavo.

– Môžete tancovať ďalej? – drsno sa jej spýtal barmajster. Barmajstri nemajú radi vzrušujúce scény a trápne epizódy. Barmajstri sú ľudia drsnej skutočnosti.

Guillelmina po krátkom uvažovaní prikývla a s barmajstrovou pomocou vstala.

- Pokračovať – rozkázal barmajster kapelníkovi.

Hudba pokračovala tam, kde pred chvíľkou prestala. A malá bajadérka po niekoľkých neistých pohyboch, ktoré sa skôr podobali tackaniu opitého, tiež pokračovala v svojom prerušenom tanci.

Usmiala sa na publikum oddane, pokorne, akoby prosila o odpustenie za svoju veľkú vinu. Za to, že spadla, zamdlela a vyvolala rozruch medzi vzácnymi hosťami...

Na ten úsmev vari nikdy nezabudnem. Stal sa kľúčom k mnohému, čo život skrýval dosiaľ predou mnou, odhrnul záclonu a dovolil mi nazrieť hlbšie do podstaty vecí, ba i na dno pravdy, starostlivo pozakrývanej lžou. Malá bajadérka Guillelmina ukázala mi svojou ľahkou nôžkou okraj čiernej priepasti, ktorá pohlcuje všetku radosť zo života.

Či uznáte, keď hovorím, že to bolo najsmutnejšie, čo vám môžem rozpovedať? Ale aj osožné...